

теорії перекладу. Як зазначає автор словацького словника молодіжного сленгу Б. Хохель, саме сленгізми при перекладі є “найміцнішим горішком”, який доводиться розгризати перекладачеві. І саме з цієї причини він взявся за укладання такого словника у словацькій мові. Мусимо констатувати, що окремі періоди функціонування сленгу в слов’янських мовах не були лексикографічно опрацьовані і є фактично втраченими. Існування словників стимулює також цілу низку інших досліджень щодо проблем взаємодії різних комунікативних підсистем, нових способів номінації тощо.

Підсумовуючи, ще раз наголосимо, що молодіжний сленг є своєрідним протестом проти офіційної літературної мови, обмеженої нормативними правилами, котрий веде до творчої винахідливості молоді, до створення своєї специфічної, багатой, сучасної і жартівливої мови. Він - не ізольоване явище, що існує само по собі, а є результатом прояву зацікавлень його носіїв.

Молодіжний сленг є корпоративно-віковим явищем, обумовленим психологічно і соціально, своєрідною “творчою іграшкою, з якої народжується щось нове там, де фактично не було потреби чогось нового”, де “нові вирази виникають як приємне різноманіття щодо старих” [10, 150-153], яке є частиною мови народу, а, отже, потребує опису, вивчення і тлумачення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Армянов Г. Речник на българския жаргон. – София, 1993;
2. Дзензелівський Й. Дослідження К.В. Широцьким жаргону учнів Кам’янець-Подільської духовної семінарії // Збірник Харківського історико-філологічного товариства.- Харків, 1998;
3. Лакова М. Младежи жаргон і езиковата культура // Проблеми на българската книжовна реч. – София, 1974;
4. Слобин Д., Грин Дж. Психолінгвістика. – М., 1976;
5. Широцький К. Словарець бурсацького говору // Збірник Харківського історико-філологічного товариства. – Харків, 1998;
6. Эрикссон Э. Эго-теория личности // Теория личности. Основные положения, исследования и применение. - СПб, 1988;
7. Andrih D. Dvosmerni rečnik srpskog zargona. – Beograd, 1976;
8. Czarnecka K., Zgólkowa H. Słownik gwary uczniowskiej. – Poznań, 1991;
9. Hochel B. Slovník slovenskeho slangu. – Bratislava, 1993;
10. Jespersen O. Mankind. National and individual from Linguistik Point of View. – Oslo, 1982;
11. Kaczmarek L., Skubałanka T., Grabias S. Słownik gwary studenckiej. – Wrocław, 1974.

Ярмак В. І. (Київ, Україна)

Ірина Петрівна Бондар – науковець і педагог

У статті робиться спроба осмислити з певної історичної дистанції роль постаті Ірини Петрівни Бондар у відродженні викладання сербської мови у Київському національному університеті, а також значення її наукової спадщини і фундаментального внеску в розробку методики викладання спорідненої слов’янської мови в інослов’янському мовному середовищі.

Ключові слова: вивчення лексики як системи, дієслова мовлення *verba dicendi*, інтерференція, міжмовна омонімія, методика викладання основ перекладознавства, аудіювання.

В статье делается попытка осмыслить с определенной исторической дистанции роль фигуры Ирины Петровны Бондар в возрождении преподавания сербского языка в Киевском национальном университете, а также значение ее научного наследия и фундаментального вклада в разработку методики преподавания родственного славянского языка в инославянской билингвальной среде.

Ключевые слова: изучение лексики как системы, глаголы речи (*verba dicendi*), интерференция, межъязыковая омонимия, методика преподавания основ переводоведения, аудирование.

The article is an attempt to interpret at a certain historical distance the role of Iryna Petrivna Bondar's personality in the revival of the Serbian language's teaching at the Kiev National University, as well as the importance of her scientific heritage and fundamental contribution to working out of methodology of a cognate Slavonic language's teaching in another Slavonic bilingual environment.

Key words: studying of lexicon as a system, verbs of speech (*verba dicendi*), interference, inter-lingual homonymy, methodology of teaching of the translation science's principles, audition.

Говорячи про вивчення сербської мови в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, треба зазначити, що згадана дисципліна так чи інакше була репрезентована в його стінах протягом усього періоду розвитку цього провідного навчального закладу України. Однак говорити про те, що сербістика посіла належне місце в сучасному комплексі навчальних предметів можна, мабуть, лише в контексті аналізу діяльності персоналій, котрі безпосередньо долучилися до відродження її викладання на філологічному факультеті. Причетними до закладення справжніх, ґрунтовних підвалин цього процесу слід вважати насамперед учених, котрі активно опікувалися цією проблематикою й свого часу обіймали посаду завідувача кафедри слов'янської філології, а саме: академіка Л. А. Булаховського (якого, до речі, з повним правом можна вважати одним з провідних українських сербістів ХХ століття), професора В. Масальського та професора М. С. Зарицького. Проте конкретних обрисів відродження сербістики набуло лише з приходом на кафедру кандидата філологічних наук Ірини Петрівни Бондар, яка протягом тривалого відрізка часу гідно виконувала обов'язки провідного викладача сербської мови.

Ірина Петрівна Бондар народилася у 1929 році в місті Лесковац на півдні Сербії в родині емігрантів. Її дитинство пройшло в Сербії та Македонії, де вона навчалася в гімназії; пізніше сім'я переїхала до Болгарії, де Ірина Петрівна здобула вищу освіту, закінчивши філологічний факультет Софійського університету. Згодом родина отримала дозвіл повернутися до СРСР, - спочатку на цілині землі, де Ірина Петрівна в невеликому містечку викладала в школі, а згодом – до Саратова, де вона працювала на кафедрі російської мови Саратовського державного педінституту, а в 1969 році захистила кандидатську дисертацію на тему: "Дієслова мовлення у

старослов'янській, російській і болгарській мовах (в історико-зіставному плані)“ в Саратовському університеті ім. М. Г. Чернишевського.

Її приходу на кафедру слов'янської філології Київського університету свого часу посприяв видатний учений-сербіст і славіст широкого, академік Нікіта Ілліч Толстой котрий, до речі, теж народився у Югославії (м. Вршац). У період, коли викладачів сербохорватської мови в Україні не готували, він рекомендував Ірину Петрівну як кваліфікованого фахівця. Дійсно, вона мала всі необхідні преференції: з дитинства володіла сербською мовою як рідною, мала педагогічний досвід і неабиякий хист саме до викладання мов. Таким чином, академік Н. І. Толстой став “хрещеним батьком” відродження сербістики в Київському університеті, а студентам дуже поталанило, оскільки в особі Ірини Петрівни вони фактично отримали викладача-носія мови.

Як не парадоксально, аби створити більш-менш адекватний портрет Ірини Петрівни Бондар, спершу неодмінно треба сказати про ту іпостась її особистості, й, відповідно, частину ниви її життя, яка відійшла на другий план, і де вона, поза усяким сумнівом, могла б зробити набагато більше. На жаль, людина завжди змушена чимось пожертвувати. На філологічному факультеті Ірина Петрівна мала дуже велике навчальне навантаження, до того ж обіймала посаду заступника декана із загальних питань, а ця діяльність потребувала великої енергії. До своїх обов'язків вона ставилася надзвичайно серйозно й відповідально, тож на *наукову роботу* залишалося обмаль дорогоцінного часу.

Кандидатська дисертація Ірини Петрівни *”Дієслова мовлення у старослов'янській, російській і болгарській мовах (в історико-зіставному плані)“*, виконана на кафедрі російської мови Саратовського державного педагогічного інституту під керівництвом кандидата філологічних наук, доцента В. П. Воробйова, яку Ірина Петрівна захистила в 1969 році, безперечно, свідчила про появу серйозного компаративіста, у центрі уваги якого дослідження лексики як системи. Про серйозність дослідницького рівня в даному випадку свідчить не лише вибір теми і якість опрацювання лінгвістичного матеріалу, а й той факт, що на її роботу “відгукнулися” поважні мовознавці: відповідальна за випуск – професор Лідія Іванівна Бараннікова; офіційні опоненти – доктор філологічних наук, професор М. А. Жовтобрюх і кандидат філологічних наук, доцент Е. М. Ножкіна.

Дисертаційне дослідження повною мірою ілюструвало не лише незаперечну фахову обізнаність, вдумливість і скрупульозність І. П. Бондар, воно ще раз продемонструвало її аналітичний, мабуть, більше “чоловічий” склад розуму і схильність до концептуальних лінгвістичних узагальнень.

Дієслова мовлення досліджуються на матеріалі пам'яток старослов'янської, російської та болгарської мов. Парадоксально, але факт, що і в той період, і в наш час лексико-семантична група так званих *verba dicendi* порівняно мало досліджена. Як основні завдання авторка виділяє наступні: “1. Дослідження особливостей поширення й функціонування дієслів мовлення, що вимагає вивчення частотності їхнього вживання протягом

різних історичних епох; 2. Дослідження структури даної лексико-семантичної групи і особливостей її вживання (словотворчі зв'язки дієслів мовлення, їх основні значення, особливості сполучуваності з іншими словами, словосполученнями і реченнями); 3. З'ясування загальних рис у будові й розвиткові лексико-семантичних груп дієслів мовлення в різних слов'янських мовах (російській і болгарській) і спроба встановлення зв'язків цих особливостей з деякими структурними особливостями російської та болгарської мов" [5, 7]. Дисертаційне дослідження виконано на матеріалі пам'яток старослов'янської мови, "Саввиной книги", "Синайського псалтиря" й вибірково – "Зографського" й "Ассеманієвого Євангелія. Для аналізу відбиралися пам'ятки російської й болгарської мов, що належать до різних періодів і до різних функціональних стилів і жанрів. Усього було досліджено 45 пам'яток російської мови і 36 пам'яток болгарської мови.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів і висновків. У першому розділі проводиться аналіз дієслів мовлення у пам'ятках старослов'янської мови. Другий розділ присвячено вивченню дієслів мовлення у пам'ятках російської мови, а третій, - відповідно, - аналізу дієслів мовлення у пам'ятках болгарської писемності.

У межах тематичної групи дієслів, що вказують на процес мовлення, авторка вважає за потрібне виокремити дві основні лексико-семантичні групи:

а) "дієслова, що позначають власне процес мовлення, його основні функції (повідомлення, запитання, відповідь, бесіду, розповідь): **говорить, сказать, спрашивать, отвечать, разговаривать, рассказывать**; б) дієслова, котрі позначають якусь іншу дію, що може бути реалізованою в процесі мовлення (усного або писемного): **хвалить, просить, приказывать, пригласить, называть** и т. п." [5, 3]. У свою чергу дієслова, що позначають процес мовлення, І. П. Бондар розподіляє на наступні підгрупи: "1. Дієслова, у семантиці значення яких є позначення однієї з функцій процесу мовлення в його чистому вигляді, без додаткової характеристики. Тут виділяються: а) дієслова з найбільш загальною семантикою процесу мовлення: **говорить, сказать**; б) дієслова, що більш вузько визначають процес мовлення: **спрашивать, отвечать, разговаривать, рассказывать**. 2. Дієслова, що мають додаткову часову характеристику процесу мовлення: а) ... його тривалість, початок кінець і т. п., наприклад, **проговорить** (усю ніч), **заговорить, договорить** та ін.; б) дієслова, у семантиці яких присутня характеристика особливостей вимови, тону, сили звучання, чіткості вимови тощо: **кричать, шептать, отчеканить** та ін." [5, 5]. Найдетальніше досліджуються дієслова з коренями: **рек-, -глагол-, -говор-, -каз-, -молв**, які виділяються автором у процесі аналізу історичного й сучасного матеріалу. В різні періоди розвитку досліджуваних мов ці дієслова відзначалися високим ступенем уживаності. Крім того, основні дієслова мовлення з широким діапазоном значень є похідними від цих коренів.

І. П. Бондар зазначає, що в пам'ятках старослов'янської, староросійської,

середньоболгарської мов поширені дієслова мовлення, утворені від тих самих коренів: **глагол-**, **-рек-**, **-молв-**, **-каз-**. Лише у болгарських пам'ятках 14 ст. з'являються дієслова з коренем **говор-**. Найбільш частотними у цих мовах виявилися дієслова з коренем **глагол-** і **рек-**. Авторка доходить висновку, що “в процесі розвитку російської і болгарської мов також простежується багато однакових тенденцій. Дієслова з коренем **глагол-** і **рек-** у цих мовах поступово замінюються дієсловами з коренями **каз-** і **говор-**” [5, 13]. У цьому відношенні переломним виявився період з 15 по 18 ст., коли частота вживання дієслів з коренем **глагол-** і **рек-** вже явно починає знижуватися, а ступінь уживаності дієслів з коренем **каз-** і **говор-** стрімко зростає.

Не залишаються поза увагою автора й такі, на перший погляд, маргінальні аспекти як дослідження тенденції до диференціації дієслівних значень і процесів префіксації, а також тенденції до утворення нових значень шляхом “розщеплення” основних, що призвело до багатозначності, а іноді й до омонімії (напр., дієслово **переговорить**).

Вражає *багатий ілюстративний матеріал*, а також *елементи статистичного аналізу* (котрі є характерною прикметою сьогодення й загалом не є характерними для лінгвістичних досліджень того часу), на основі яких складено таблиці частотності вживання дієслів мовлення в пам'ятках російської та болгарської мов.

Основні здобутки дисертаційного дослідження, стосовні трьох головних етапів в історії дієслів мовлення, сконцентровано у висновках. Авторка гадає, що дієслова **глаголати** і **речи** протягом найдавнішого періоду загальнослов'янської мови були єдиними дієсловами, що позначали різні аспекти процесу мовлення: повідомлення, питання, відповідь тощо. Пізніше, у процесі розвитку “з'являється необхідність у диференційованому позначення різних боків процесу мовлення **Глаголати** і **речи** починають вживатися в обставинному зв'язку з дієсловами..., які уточнюють значення основного дієслова. ...Дієслова зі значенням “спросить”, “ответить”, і т. д., так само як і дієслова зі значенням “звать”, “просить” і т. д., вживаються самостійно для позначення процесу мовлення зі значенням питання, відповіді чи якоїсь іншої дії” [5, 25-26]. Таким чином, лексико-семантична група дієслів у російській і болгарській мовах пройшла складний шлях розвитку, в якому є загальне й відмінне, що визначається первинною спільністю цих мов, і відмінності, пов'язані з їхніми різними історичними долями.

Однією з домінантних рис манери викладання сербської мови, а також релевантною характеристикою творчого почерку Ірини Петрівни було *прагнення репрезентувати лексику як систему* й намагання знайти не лише суто теоретичні ходи, а й певні вирашні моменти, “фішки”, які б неодмінно привернули увагу студентської аудиторії й надалі підтримували її інтерес до опанування близькоспорідненої мови. Не випадково, одним з основних розділів вивчення останніх взагалі є величезний і цікавий шар *міжмовних омонімів (або ширше, - міжмовних паронімів)*, або, як їх ще називають

“удаваних друзів перекладача”, тобто такий показовий корпус лексем або фразем, що мають часткову звукову подібність і семантичну розбіжність (повну або часткову). Часто-густо саме завдяки вивченню згаданих лексичних груп заняття поживаються й набуває позитивного емоційного забарвлення, що, в свою чергу, великою мірою сприяє встановленню контакту викладача з аудиторією. Отже, знехтувати такими позитивними моментами лектор просто не має права, - навпаки, він має зацікавити аудиторію, паралельно запропонувавши студентам своєрідні екскурси, можливо, навіть до царини західнослов'янських мов і залучити ті виграшні факти, якими він може оперувати [детально про це див.: 2]. Концепція сучасного стилю викладання сербської мови, яку “сповідувала” Ірина Петрівна, базувалася на теоретичних засадах, розроблених свого часу ще видатним сербським літературним критиком Богданом Поповичем. Він вважав, що роль викладача зводиться насамперед до того, аби перш за все розвивати самостійність суджень студентів, він має бути поводитирем, але учень власними ногами має пройти увесь шлях і мости, котрі викладач власноруч збудує для нього.

Ірина Петрівна нерідко ділилася з нами, студентами, тим, що її мучило й через що їй було особливо прикро. Це, як правило, було пов'язано з тим, що факультетське начальство закидало, що вона набагато більше займалася педагогічною діяльністю й методичною роботою, ніж науковою, вимагало написання більшої кількості наукових розвідок, докторської дисертації тощо. Вона часто шкодувала про те, що сама доля не давала їй можливості врівноважити ці два плани – педагогічний і науковий, тим більше, що починала вона як серйозний науковець. Проте в даному контексті хочеться навести думку відомого фахівця в галузі технічних наук М. Белкіна, який вважав що оцінювати продуктивність ученого за кількістю публікацій – все одно що вимірювати розум співбесідника за кількістю сказаних слів. Тим самим вважаємо за потрібне підкреслити, що, хоча Ірина Петрівна створила порівняно невелику кількість наукової продукції, однак і її дисертаційне дослідження, і всі її статті мали неабияку наукову вагу й завжди відзначалися концептуальністю, своєрідністю підходу й великою оригінальністю опрацювання мовного матеріалу.

Перед Іриною Петрівною Бондар стояло дуже непросте, *інтегроване завдання*, пов'язане, по суті, з *розробкою самих підвалин методики викладання сербськохорватської мови в інослов'янському* (в даному разі східнослов'янському) *середовищі*. Іншою актуальною метою була *належна підготовка студентів-початківців фактично протягом одного року для подальшого опанування цілої низки навчальних предметів* (зокрема, курсів сербської та хорватської літератур) уже під керівництвом *лекторів-іноземців*, котрі не володіли українською й російською мовами. У свою чергу це завдання ускладнювала *практична відсутність адаптованих підручників і методичних посібників*, які, певна річ, аж ніяк не могли компенсуватися наявними академічними граматиками сербськохорватської

мови. Останні були розраховані здебільшого на науковців: вони були занадто складними і носили суто теоретичний характер.

Треба одразу зазначити, що Ірина Петрівна дуже гідно вийшла зі скрутного становища й успішно заповнила цю лакуну: відштовхуючись від власного педагогічного досвіду, вона *поступово самотужки створювала методичні розробки й посібники з урахуванням практичного білінгвізму студентської аудиторії*. Ці “Навчальні завдання з сербськохорватської мови” для студентів усіх п’яти курсів стали своєрідною предтечею її майбутнього відомого підручника “Сербська для початківців”. Викладання практичного курсу сербохорватської мови, а також інших спеціальних предметів на старших курсах (історичної граматики, історії мови тощо) базувалося на наступних ключових дидактичних принципах, які, на нашу думку, найбільш вдало й лаконічно сформульовані в роботах відомих учених: професора Б. Станковича, професора Б. Терзіча, професора П. Піпера, доцента К. Кончаревич, доц. С. Стоянович та інших учених [детальніше про це див.: 17; 18; 19; 21]. Це - принцип науковості; принцип історизму; принцип поваги до рідної мови; принцип максимально необхідної компресії мовного матеріалу; принцип ілюстративності; принцип викладання в широкому слов’янському і європейському макроконтексті; принцип співробітництва з аудиторією тощо.

На окрему увагу заслуговує й конкретна метода, за допомогою якої Ірина Петрівна Бондар з самого початку послідовно реалізовувала завдання, поставлені нею перед першокурсниками, а, головне, й перед самою собою: мова йде про амбітну мету, а, зрештою, з про високу “планку”, раз і назавжди встановлену нею для студентської аудиторії. Так, зокрема, Ірина Петрівна одразу наважилася на екстремальний крок, що було абсолютно в її характері: граматику студенти вивчали не за якимись адаптованими матеріалами, а за найбільш авторитетним автентичним джерелом – за курсом “Граматики сербськохорватської мови” академіка Михаїла Стевановича, причому одразу сербською мовою! Це було вельми корисно, оскільки сприяло формуванню підсвідомих мовних кліше й прекрасному засвоєнню загальнозвживаної й вузькоспеціальної лінгвістичної термінології.

Притаманну Ірині Петрівні манеру викладання найкомпактніше можна охарактеризувати як *однозначно жорстку*: вона поєднувала в собі вимогливість до знання предмету, шалено високий темп заняття, швидкий перехід від одного виду роботи до іншого (*фонетична зарядка, вибіркова перевірка домашнього завдання, аудіювання, усне монологічне й діалогічне мовлення; “рольові ігри”, письмові завдання, елементи послідовного усного перекладу* тощо) з наявністю прекрасного емоційного контакту з аудиторією. Будучи прекрасним психологом, вона відчувала потреби і настрої студентів, завжди знала, що від кого вимагати і які саме “важелі” увімкнути по відношенню до кожного з них. При цьому слід врахувати, що групи були об’єктивно великими (10 осіб). Проте педагог дуже чесно й сумлінно виконувала своє завдання: ніколи не намагалася полегшити собі

життя, не обирала найкращих і не орієнтувалася на певний кістяк групи, як це часто-густо роблять викладачі, а працювала з кожним індивідуально й жоден з нас не виходив з поля її зору.

Ірина Петрівна Бондар приділяла величезну увагу *постановці вимови*, чого, на жаль, також не робить абсолютна більшість викладачів. У контексті викладання сербської мови ця обставина особливо актуалізується, адже саме *музичний або тонічний наголос і характерна сербська фонетика являють собою найбільші труднощі*, зокрема, для східних слов'ян. Крім того, Ірина Петрівна вдало використовувала й ту обставину, що аудиторія була фактично двомовною, а фонетика української мови ближча до сербської фонетики, ніж фонетика російської мови. Основні зусилля педагога протягом першого семестру цілком логічно й виправдано були спрямовані на корекцію вимови й адаптацію східнослов'янської артикуляційної бази до особливостей сербської фонетики, - перш за все, - на подолання м'якості вимови. У цьому контексті прекрасними міні-підручниками стали *“Навчальні завдання з фонетики сербохорватської мови для студентів філологічного факультету”* і *“Навчальні завдання з сербохорватської мови для студентів першого курсу філологічного факультету”*. Тут студенти знаходили дбайливо підібраний ілюстративний матеріал, а, головне, велику кількість різноманітних завдань і вправ, спрямованих на раціональне використання виражальних моментів, що витікали з особливостей принципу, покладеного великим сербським філологом і фольклористом Вуком Караджичем в основу: *“Пиши као што говориш, а говори као што чујеш”*. Студенти завжди були зорієнтовані на паралельне оволодіння двома абетками – *кирилицею і латиницею*. Для всіх методичних посібників, автором яких була Ірина Петрівна Бондар, характерно *вдале поєднання теоретичного аспекту* (наприклад, *класифікація голосних; класифікація приголосних за місцем і способом утворення*) *з практичним*: наявність вправ, спрямованих:

- на роботу над вимовою пар твердих і м'яких приголосних (*ћ – ч; ђ – џ; н – њ; л – љ*); на засвоєння відмінностей (зокрема, практичної відсутності подвоєння приголосних у сербській мові та аналізі винятків: а) при утворенні найвищого ступеня порівняння прикметників і прислівників (*најјачи; најједноставније* і т. п.); б) у деяких складних словах типу (*поддијалекат; преддржавни; ваннаставни* тощо, де втрата приголосних призвела б до зміни семантики слова);

- на опанування фонетичних особливостей *I і II палаталізації задньоязикових приголосних з, к, х у сербській та східнослов'янських мовах;*

- на засвоєння *особливостей процесу йотового пом'якшення* тощо.

Велика увага приділяється фонетичним процесам, характерним більшою мірою для південнослов'янських мов або лише для сербської і хорватської мов, а саме: *переходу л в о в кінці складу й у кінці слова;*

“випадному“ а. Чільне місце посідають вправи на *вимову слів з різними типами наголосу*. Вражають своєю різноманітністю також завдання, спрямовані на фонетичний аналіз прозових текстів або віршів, які Ірина Петрівна не випадково часто-густо задавала вчити напам’ять.

Якщо говорити про *концепцію, на якій ґрунтуються методичні посібники для студентів 2, 3, 4 і 5 курсів*, то домінантною тут є насамперед ідея, спрямована на *творчу, всебічну роботу над полівалентністю слова*, втілена у відповідних вправах і завданнях. Адже, як підкреслював академік Н. І. Толстой, найголовнішим для лінгвіста має бути мовний факт, від якого він і має відштовхуватися. Тому вищезгадані завдання побудовані здебільшого на матеріалі художніх текстів і завжди є логічним продовженням початої на попередніх курсах *роботи над семантикою слова, над опрацюванням семантичних рядів, лексико-семантичних груп, словотворчих ґнзід, синонімічних рядів, фразеологізмів*. Це сприяло вивченню лексики як системи й закріпленню теоретичного матеріалу на практиці.

Предметом окремої розмови могли б стати і творчі завдання, в центрі яких так звані “удавані друзі перекладача”, тобто завдання, пов’язані з *особливостями міжмовної паронімії (на матеріалі сербської, хорватської, української і російської мов)*, де акцент завжди робився на необхідності уникнення характерних помилок, яких припускаються студенти, особливо на початкових етапах вивчення мови, коли схожість більше шкодить, аніж стає в пригоді. З цим тісно пов’язана й загальна тенденція викладання і творчої манери, притаманної Ірині Петрівні, а саме – *всебічна робота зі словом у різних видах контексту*, в тому числі стилістичного й експресивного.

Особливу увагу Ірина Петрівна приділяла необхідності щоденної роботи студентів з *двомовними, тлумачними, термінологічними й іншими словниками*. Вона вимагала засвоєння не лише всього семантичного спектру лексеми, а й знання особливостей її акцентуації та експресивно-стилістичних особливостей її вживання.

Що стосується *ознайомлення аудиторії з граматичними категоріями*, то і в цій царині Ірина Петрівна Бондар своєрідно поєднувала *преференції традиційної стратегії* (коли інформація про граматичні категорії спочатку подається *імпліцитно*, а потім використовується техніка “відкриття”, за допомогою якої студенти поступово імпліцитно підходять до суті граматичних категорій, які пізніше, на старших курсах висвітлюється *експліцитно*) з особливостями розроблених нею особисто технічних прийомів для засвоєння особливостей кожної граматичної категорії.

Пригадується ціла низка характерних вправ з *аудіювання*, які не увійшли до методичних посібників. Це насамперед комплекси вправ, сфокусованих на формуванні образів фонем, морфем, слів тощо; на процесі впізнавання цілого в актах комунікації. У даному контексті особливо вирізнялися *системи вправ, складених з урахуванням закономірностей системи мови; системи вправ, заснованих на властивостях смислового сприйняття мовлення*, яке

здебільшого являє собою *процес упізнання; системи вправ, котрі враховують різні особливості тексту: його суперсегментні характеристики, стиль, форму, зміст, спосіб викладу.*

Вражала і різноманітність підходів до формування фонетичних навичок, зокрема, *акустичний підхід*, де акцент робився на слуховому сприйнятті мовлення, його імітації; засвоєнні звуків не ізольовано, а в мовленнєвому потоці тощо, а також *артикуляторний підхід*, для якого характерна ретельна “обробка” кожного звука окремо; формування слухових навичок і навичок, пов’язаних з вимовою. Велику увагу Ірина Петрівна приділяла також *системі вправ, спрямованих на підтримку сформованих навичок, їх удосконалення; на ознаяомлення з новими ритміко-інтонаційними моделями* і т. ін.

Будучи досвідченим педагогом, і, незважаючи на те, що на старших курсах студенти слухали курс теорії і практики перекладу, Ірина Петрівна не могла не опікуватися *питаннями, пов’язаними з методикою навчання основ перекладацької діяльності.* Так, зокрема, в умовах відсутності мультимедійних і інтерактивних засобів (у розпорядженні студентів був лише звичайний лінгафонний кабінет) належна увага приділялася перекладу з іноземної мови рідною як *виду двомовної діяльності*; видам і різновидам перекладу (здебільшого *усному послідовному і елементам усного синхронного*), а також колу питань, пов’язаних з лінгвістичними, психолінгвістичними, семіотичними основами та культурологічними, соціологічними, психологічними аспектами перекладознавства. Зусилля педагога були спрямовані насамперед на подальший розвиток і *поглиблення іноземної комунікативної компетенції: мовленнєвої компетенції* як функціонального використання мови сербохорватської мови, як засобу спілкування й пізнавальної діяльності; *мовної компетенції*, тобто оволодіння новими мовними засобами відповідно до тем і сфер спілкування, відібраних для філологічного профілю; *соціокультурної компетенції* – розширення обсягу знань про соціокультурну специфіку Югославії. Підготовка філологів вимагала також *розвитку вищих щаблів комунікативної компетенції*, а саме: *компенсаторної компетенції* (удосконалення вмій виходити зі становища в умовах дефіциту мовних засобів, в тому числі й у профільно-орієнтованих ситуаціях спілкування) і *навчально-пізнавальної компетенції* – подальшого розвитку спеціальних навчальних умінь, котрі дозволяють удосконалювати навчальну діяльність, пов’язану з оволодінням мовою, підвищувати її продуктивність, а також використовувати мову, що вивчається, з метою продовження освіти і самоосвіти. Певна річ, такому нестандартному підходові сприяло те, що сама Ірина Петрівна народилася за кордоном і, фактично, з дитинства була білінгвом, а згодом досконало оволоділа й болгарською мовою. Можна сміливо стверджувати, що в плані концепції викладання практичного курсу сербохорватської мови вона в певному сенсі *випередила свій час*: адже в усіх питаннях міжмовної комунікації вона безпомилково орієнтувалася не лише теоретично, а й практично, тобто ця

складова її професійної компетенції як викладача була особливо виразною. Треба зазначити, що ті знання, ті основи, які свого часу заклала Ірина Петрівна, виявилися надзвичайно актуальними для усіх поколінь вихованих нею студентів, - адже серед них є і науковці-лінгвісти, літературознавці, фольклористи, і викладачі, перекладачі та дипломати. Аналізуючи вимоги сучасного ринку праці до вдосконалення університетської підготовки перекладачів, професор О. І. Чередниченко слушно зазначає, що “критерії перекладацької компетенції впливають із функцій, які виконує переклад у сучасному світі. Є підстави вважати, що цей вид людської діяльності призначений для виконання чотирьох основних функцій. ... Переклад був і залишається потужним засобом спілкування між людьми, народами і культурами. ... Переклад є засобом передавання знань, що окреслює його когнітивну функцію. ... Переклад створює новий текст, який входить у стилістичну систему іншої мови та іншої культури і, отже, має враховувати їхні рецептивні можливості. Креативна функція перекладу передбачає стилістичну компетенцію... До традиційних функцій перекладу ... нещодавно додалася порівняно нова функція, зумовлена глобалізацією світового інформаційного простору. Вона полягає у захисті менш поширених мов від тиску однієї або кількох глобальних мов, які прагнуть захопити інформаційний простір” [24, 233].

Таким чином, як бачимо, практичний курс сербохорватської мови, що його викладала Ірина Петрівна Бондар, не міг бути монолітним: він об’єктивно “вбирає” елементи інших необхідних предметів, які, на превеликий жаль, у той час окремо не викладалися, хоча й були конче потрібними студентам. Не став винятком у даному сенсі й *курс лінгвокраїнознавства*. Будучи творчою особистістю, Ірина Петрівна без перебільшення стала першопрохідцем, більше того, справжнім креатором, який не мав попередників, проте сконцентрував у рамках практичного курсу мови декілька предметів і, власне, репрезентував їхній симбіоз. У цьому випадку, як, зрештою, й завжди, це було детерміновано особливостями її непростой долі дочки емігрантів, народженої в Югославії. Вона знала ситуацію “з середини”, відштовхувалася від власного досвіду й була свідомою того, якої ваги поряд із знанням мови набуває необхідність комплексного вивчення особливостей країни, дослідження, систематизації й узагальнення даних про її природу, населення, історію, релігію, культуру тощо. Крім того, Ірина Петрівна чудово усвідомлювала, що, на відміну від інших навчальних дисциплін, які стосуються лише певних аспектів життя країни, країнознавство інтегрує в собі універсальні знання про неї, відображаючи цілісну картину її буття. Так, наприклад, книга доктора філологічних наук, професора, лауреата Ломоносовської і Фулбрайтівської премій, засновника й декана факультету іноземних мов МДУ ім. М. В. Ломоносова С. Г. Тер-Мінасової “Війна і мир мов і культур” не випадково починається з анекдоту, який розповідають в Австралії: “Зустрічаються два іммігранта – старожил і новенький. ”Ну, що це за країна? Як тут живеться?”

– питає новачок. “Відмінна країна, - говорить старожил. – Через пару місяців купиш машину, через пару років – будинок, років через п'ятнадцять почнеш розмовляти англійською”. - “А потім?” – хвилюється новачок. “Потім?.. Потім будеш розмовляти сам із собою”. ...Хороший анекдот. Як усі хороші анекдоти, він яскраво й дохідливо виражає відому істину: матеріальні блага не забезпечать автоматично найголовнішої радості життя – розкоші спілкування. Навіть подолавши мовний бар'єр, людина стоїть перед наступною – ще більш грізною і майже нездоланною перешкодою – бар'єром культурним” [23, 5]. Тому не можна однозначно визначити, чого більше – серйозності чи жарту в “законі іноземної мови”, сформульованому відомим польським письменником Станіславо Єжи Лецом: “Не знаючи іноземних мов, ти ніколи не зрозумієш мовчання іноземця”.

Після виходу на пенсію вона ще тривалий час продовжувала викладати сербську і болгарську мови в Київському славістичному університеті (де, підсумувавши свій багаторічний досвід, видала прекрасний підручник “Сербська для початківців” [див.: 1] й на Вищих курсах іноземних мов при Міністерстві закордонних справ України, де виховала ще не одне покоління студентів і дипломатів.

В історії сучасної української філологічної науки й педагогіки є, мабуть, не так багато фігур, про які з однаковим шітетом можна говорити і як про знаного педагога-методиста, і як про науковця, і як про виняткову харизматичну особистість. Проте, як бачимо, й цей досить промовистий перелік, підкріплений конкретним аналізом, лише побіжно окреслює обриси постаті кандидата філологічних наук, доцента Ірини Петрівни Бондар, яка плідно працювала на кафедрі слов'янської філології філологічного факультету Київського національного (тоді Київського державного) університету імені Тараса Шевченка з 1973 по 1989 рік. Після відновлення викладання сербохорватської мови через її добрі руки пройшло багато поколінь фахівців, більше того, - вона стала креатором нового, знаного й шанованого у славістичній науці “бренду” - сербістики, а її ім'я як викладача, автора посібників та підручників або ж як наукового керівника в написанні курсових або дипломних робіт зажди було своєрідною візитною карткою й гарантією прекрасної мовної підготовки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Бондар І.П.* Сербська для початківців. – Ч. I, II. - К.: Вид-во “КіСУ”, 2000.- 156 с.; 179 с.; 2. *Бондар І.П., Ярмак В.І.* Інтерференція на рівні міжмовних омонімів: методологічний аспект (на матеріалі викладання сербської, української та російської мов) // Мова і культура. Наукове видання. – Вип. 3. Том. III. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2001. – С. 12-23; 3. *Бондарь И.П.* Из истории развития глаголов речи с корнем глагол-, рек-, молв-, каз- и говор- в древнерусском языке // Труды IX конференции языковедов Поволжья. – Куйбышев, 1969. – С. 234-243; 4. *Бондарь И.П.* Глаголы речи в русском и болгарском языках (основные типы объектной сочетаемости по материалам памятников русского и болгарского языков XV-XVIII вв.) // Вопросы

славянского языкознания. – Саратов: Изд-во Саратовского ун-та, 1968. – С. 25-34; **5. Бондарь И.П.** Глаголы речи в старославянском, русском и болгарском языках (в историко-сопоставительном плане). Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – Саратов, 1969. – 29 с.; **6. Бондарь И.** Из историята на VERBA DICENDI в руския и в българския език // Език и литература. – Кн. 3. - София, 1967. – С. 33-52; **7. Бондарь И.П.** Некоторые особенности употребления глаголов речи в русском и болгарском языках // Вопросы теории и методики преподавания русского языка. – Вып. 1. – Саратов, 1968. – С. 38-46; **8. Бондарь И.П.** Обстоятельственная связь некоторых глаголов речи в старославянском и древнерусском языках // Очерки по древнерусскому языку и стилистике (Памяти доктора филологических наук профессора А. Ф. Ефремова); **9. Бондарь И.П.** Учебные задания по сербохорватскому языку для студентов первого курса филологического факультета – К.: Изд-во КГУ, 1984. – 110 с.; **10. Бондарь И.П.** Учебные задания по разговорной практике сербохорватского языка для студентов второго курса филологического факультета. – К.: Изд-во КГУ, 1983. - 83 с. **11. Бондарь И.П.** Учебные задания по сербохорватскому языку для студентов третьего курса филологического факультета. – К.: Изд-во КГУ, 1984. - 110 с.; **12. Бондарь И.П.** Учебные задания по сербохорватскому языку для студентов четвертого курса филологического факультета. – К.: Изд-во КГУ, 1985. - 111 с.; **13. Бондарь И.П.** Учебные задания по сербохорватскому языку для студентов V курса филологического факультета. – К.: Изд-во КГУ, 1987. – 28 с.; **14. Бондарь И.П.** Учебные задания по фонетике сербохорватского языка для студентов филологического факультета. – К.: Изд-во КГУ, 1990. – 30 с.; **15. Кондрашов А.П.** 4048 законов жизни. – М.: “РИПОЛ КЛАССИК”, 2001. – 526 с.; **16. Кончаревић К.** Функционална стилистика у настави српског језика као страног // Функционално раслојавање српског стандардног језика. Научни састанак слависта у Вукове дане. – 321. – Београд: Чигоја штампа, 2004. - С. 181-192; **17. Меџанова Н.Ф.** Методика обучения иностранным языкам. Методика обучения аудированию. – М.: Еврощкола, 2004 – 40 с.; **18. Пипер П.** Общая характеристика сопоставительных исследований русского и сербского языков // V Међународни симпозиум “Стање и перспективе напоредних проучавања руског и других језика”. – Београд: Славистичко друштво Србије, 2000. – С. 12-18; **19. Станковић Б.** Једно виђење актуелних организацоних и методичних питања изучавања српског језика као страног // Развој модерног књижевног језика код Срба. Научни састанак слависта у Вукове дане. – 30/1. – Београд: Чигоја штампа, 2002. - С. 225-230; **20. Станковић Б.** К вопросу о состоянии и перспективах сопоставительных исследований русского и других славянских языков // V Међународни симпозиум “Стање и перспективе напоредних проучавања руског и других језика”. – Београд: Славистичко друштво Србије, 2000. – С. 7-11; **21. Стојановић С.** Граматичке категорије у настави српског као страног језика // “Хиландар у осам векова српске књижевности” и “Граматичке категорије у српском језику”. Тезе и резимеа 28. Међународног научног састанка слависта у Вукове дане. – Београд – Нови Сад, 1998. – С. 41; **22. Терзић Б.** Руско-српске језичке паралеле. – Београд: Славистичко друштво Србије, 1999. – 370 с.; **23. Тер-Минасова С. Г.** Война и мир языков и культур: вопросы теории и практики межъязыковой и межкультурной коммуникации. – М.: АСТ: Астрель; Хранитель, 2007. – 286 [2] с.; **24. Чередииченко О.И.** Про мову і переклад. – К.: Либідь, 2007. – 248 с.